

Editörler

Prof. Dr. Nejdet Durak - Doç. Dr. A. Erhan Şekerci

FELSEFE TARİHİ

Yazarlar

Prof. Dr. Fatih Toktaş
Prof. Dr. Kemal Sözen
Prof. Dr. Nejdet Durak
Prof. Dr. Süleyman Dönmez
Doç. Dr. A. Emre Dağtaşoğlu
Doç. Dr. A. Erhan Şekerci
Doç. Dr. Muharrem Hafız
Doç. Dr. Necati Demir
Doç. Dr. Rıza Bakış
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Erođlu
Dr. Öğr. Üyesi Cengiz Çuhadar
Dr. Öğr. Üyesi Feyza Ceyhan Çoştu
Dr. Öğr. Üyesi M. Caner Ilgarođlu
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Avcı
Dr. Öğr. Üyesi Yakup Akyüz

Editör
Prof.Dr. Nejdret Durak
Felsefe Tarihi

ISBN: 978-605-9498-75-3

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı 2019

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Milli Basım ve Yayın

Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

Önsöz

Felsefe insanın hakikate yönelik bir arayışıdır. Felsefe 2500 yılı aşan ve günümüze ulaşan süreçte, insani bir etkinlik olarak varlığını ve güncelliğini daima sürdürmüştür. Ülkemizde son yıllarda felsefe çalışmalarının artması memnuniyet verici bir gelişmedir. Elinizdeki bu kitap, felsefe tarihi çalışmalarına katkı sağlamayı amaçlayan, ülkemizin farklı üniversitelerinde çalışan akademisyenlerin katkılarıyla, derinlikli analiz ve yorumlarıyla oluşmuş bir çalışmadır.

Felsefe tarihi okumak insanlara ne kazandırır? Her şeyden önce felsefe tarihi okumak, felsefeye giriş yapmanın en iyi yollarından birini bizlere sağlar. Bir etkinlik olarak felsefe yapma ile onun tarihi arasında kopmaz bir bütünlük söz konusudur. Felsefenin bugününü anlamak isteyen bir okurun her şeyden önce onun tarihini bilmesi, kavramlarını, isimlerini, problemlerini ve bunların tarihi gelişim süreci içerisindeki serüvenini bilmesi, tanıması gereklidir. Dolayısıyla felsefe, diğer disiplinlerden farklı olarak günceli yakalamak için tarihiyle ilişki kurulması gereken bir disiplindir.

Felsefe tarih okumak, bugünün meselelerini geçmişe taşımak, geçmişle kendini sınırlandırmak, geçmişe ve geçmişin yaşanmışlıklarına takılıp kalma değildir. Bu husus, tıpkı bir okun daha ileri atılması için biraz geriye çekilip hız almasına benzetilebilir. Bu anlamda felsefe tarihi okumak, geçmişin mirasından hareketle geleceği inşa etmektir. Şüphesiz felsefe yapmanın en iyi yöntemlerinden birisini daha önceki filozofların görüşlerinin ve metinlerinin incelenmesi sağlar. Bir yönüyle kendi çağını okumak, anlamak geçmişini anlamaktan geçer. İyi bir felsefe tarihi bilgisi günümüzde yaşanan gelişmeleri ve olguları kavramak için bizlere önemli katkılar sağlayacaktır. Bu yönüyle felsefe bir toplumun entelektüel hayatını besleyen en önemli kaynaktır.

Felsefe tarihi okumak bugünün gözüyle, felsefesiyle geçmiş arasında bir hesaplaşmadır. Felsefenin tarihi bize bugüne özgü yeni bir söylem geliştirme olanağı sağlar. Bu açıdan felsefe tarihi bilgisi, felsefe yapmanın hareket noktasını oluşturmaktadır. Geçmişini bilmeyen geleceğini doğru olarak inşa edemez. Geçmişe gözlerini kapatmak yetkin ve tutarlı bir felsefe anlayışından kopmayı getirir.

Ayrıca felsefe tarihi okumak, her felsefe öğretisinin kendisinden önceki felsefe telakkileri ile bir hesaplaşmayı, eleştirel bağlar kurmayı

gerektirdiğini göstereceği için felsefenin sürekliliğine katkı sağlamının ancak bu tarihsel boyutla ilişki kurmanın zaruretine işaret edecektir. Bu boyutuyla felsefe tarihi sadece geğmişin muhasebesini yapan bir tarih okuması olmanın ötesinde kendi çağının, kültürünün, değerlerinin ışığında, felsefe yapmanın, kendi tarihini yeniden kurmanın, hesaplaşmanın da adıdır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında emek veren saygıdeğer hocalarımıza ve bu eserin kitaplaşma sürecindeki katkılarından ötürü, Lisans Yayıncılık çalışanlarına teşekkür ederim.

İstanbul, 2019

Editör
Prof.Dr. Nejdett Durak

İÇİNDEKİLER

Önsöz

III

Bölüm 1 FELSEFEYE GİRİŞ

13

1.1. Felsefe Teriminin Etimolojik Yapısı	15
1.2. Felsefe Kavramının Tanımları	17
1.3. Bilgelik ve Bilge İlişkisi	20
1.3.1. Bilgelik/Felsefe Kavramı	20
1.3.2. Bilge/Filozof Kavramı	23
1.4. Felsefenin Mahiyeti	30
1.5. Felsefi Bilginin Diğer Bazı Bilgi Türleriyle İlişkisi	35
1.5.1. Doğru Bilgi Sorunu	35
1.5.2. Bilgiye Yüklenen Farklı Anlamlar	36
1.5.3. Felsefi Bilgilerle Bilim, Din ve Sanat Bilgisi Arasındaki İlişki	42
1.5.3.1. Felsefi ve Bilimsel Bilgi Arasındaki İlişki	43
1.5.3.2. Felsefi ve Dini Bilgisi Arasındaki İlişki	44
1.5.3.3. Felsefi Bilgi ile Sanat Bilgisi Arasındaki İlişki	49
Yararlanılan Kaynaklar	52

Bölüm 2 SOKRATES ÖNCESİ (PRE-SOKRATİKLER) DOĞA FELSEFESİ

55

2.1. Miletos Okulu (İyonya Okulu)	62
2.1.1. Thales (M.Ö. 611-546)	64
2.1.2. Anaksimandros (M.Ö. 611-546)	65
2.1.3. Anaksimenes (M.Ö. 588-85- 528-24)	67
2.2. Pythagorasçı Okul (M.Ö. 580-500)	68
2.2.1. Pythagorasçı Okulda Sayı ve Anlamları	70
2.3. Değişme (Hareket) ve Değişmeme (Birlik) Problemine Yoğunlaşan Herakleitos ve Elea Okulu	72

2.3.1. Herakleitos (M.Ö. 535-475)	72
2.3.2. Elea Okulu (Parmenides) ve Ksenophanes (M.Ö.570-478)	75
2.3.2.1. Parmenides (M.Ö.515-460)	76
2.3.3.2. Zenon (M.Ö. 490-430)	78
2.4. Pluralistler	81
2.4.1. Empedokles (M.Ö. 490-432)	81
2.4.2. Anaksagoras (M.Ö.500-428)	83
2.4.3. Atomcular: Leukippos ve Demokritos (M.Ö. 460-370)	86
Yararlanılan Kaynaklar	90

Bölüm 3 **İNSAN ÜZERİNE FELSEFE**

93

3.1. Sofistler	94
3.1.1. Doğa felsefesinden İnsan Felsefesine Geçiş	94
3.1.2. Erken Dönem Sofistleri	97
3.1.2.1. Protagoras	97
3.1.2.2. Gorgias	99
3.1.2.3. Prodikos ve Hippias	101
3.1.3. Geç Dönem Sofistleri	101
3.2. Sokrates	102
3.2.1. Sokratesçi Metot ve Bilgi Anlayışı	104
3.2.2. Sokrates'in Ahlak Anlayışı	106
3.3. Sokratesçi Okullar	107
3.3.1. Euklides ve Megara Okulu	107
3.3.2. Antisthenes- Diogenes ve Kynik Okulu	108
3.3.3. Aristippos ve Kirene Okulu	110
3.3.4. Phaidon ve Elis-Eretria Okulu	111
3.4. Sistematik Felsefe: Platon Felsefesi ve Etkileri	111
3.4.1. Hayatı ve Kişiliği	111
3.4.2. İdealar Kuramı ve Varlık Anlayışı	113
3.4.3. Bilgi Anlayışı	117
3.4.4. Ruh Anlayışı	120
3.4.5. Etik ve Eğitim Anlayışı	123
3.4.6. Siyaset Anlayışı	126
3.4.7. Sanat Anlayışı	130
3.4.9. Etkileri	132
Yararlanılan Kaynaklar	133

Bölüm 4
SİSTEMATİK FELSEFE
ARİSTOTELES

137

4.1. Hayatı ve Belli Başlı Eserleri	138
4.2. İslâm Dünyasında Aristoteles	140
4.3. Aristoteles'in Mantık Anlayışı	144
4.4. Aristoteles'in Metafizik-Varlık Anlayışı	147
4.5. Aristoteles'in Fizik-Doğa Anlayışı:	151
4.6. Aristoteles'in Teoloji (Tanrıbilim) Anlayışı	156
4.7. Aristoteles'in Psikoloji (Ruh Öğretisi):	160
4.8. Aristoteles'in Ahlâk Anlayışı	166
4.9. Aristoteles'in Siyaset-Toplum Anlayışı	171
Yararlanılan Kaynaklar	175

Bölüm 5
HELLENİSTİK FELSEFE

177

5.1. Hellenistik Felsefenin Genel Özellikleri	181
5.2. Epikürosçuluk	184
5.2. Stoacılık	188
5.2.1. Eski Stoa	191
5.2.2. Orta Stoa	193
5.2.3. Yeni Stoa (Roma Stoası)	195
5.3. Septisizm	200
5.3.1. Eski Şüpheciler	201
5.3.2. Akademi Şüphecilği	202
5.3.3. Yeni Şüphencilik	204
5.4. Yeni Platonculuk	208
5.5. Roma Dönemi Felsefesi	212
Yararlanılan Kaynaklar	213

Bölüm 6
PATRİSTİK FELSEFE

215

6.1. Patristik Felsefe	220
6.1.1. Yunanlı Apolojistler	220
6.1.2. İskenderiye Okulu	224

6.1.3. Latin Apolojistler	227
6.2. Apolojistler	229
6.2.1. Yunanlı Apolojistler	229
6.2.2. İskenderiye Okulu	239
Yararlanılan Kaynaklar	242

Bölüm 7

ORTAÇAĞ İSLAM FELSEFESİ

243

7.1. İslam Felsefesinin Tanımı	244
7.2. İslam Felsefesinin Oluşum Süreci	246
7.3. İslam Felsefesinde Ekoller ve Akımlar	249
7.3.1. Dehrilik	250
7.3.2. Tabiatçılık	251
7.3.3. Meşşâlik	254
7.3.4. İhvân-ı Safâ	260
7.3.5. İşrâkîlik	264
7.3.6. Bağimsız Düşünürler	268
7.4. İslam Felsefesinin Batı Düşüncesine Etkisi	276
Yararlanılan Kaynaklar	280

Bölüm 8

BATI ORTAÇAĞ HRİSTİYAN FELSEFESİ

(SKOLASTİK FELSEFE)

283

8.1. Tümeleler Tartışması	287
8.2. Skolastik Felsefe	289
8.2.1. Kavram Olarak Skolastik: Dilbilimsel Bir Analiz	290
8.3. Anselmus	294
8.3.1. İmanın Akli ile Tanrı İspat Edilebilir mi?	297
8.3.2. Felsefenin Kıskaçında Bir Teolog	299
8.3.4. En Mükemmel ve En Yüce Varlık Olarak Tanrı	300
8.3.5. Kendinde ve Değişmeyen Varlık Olarak Tanrı	302
8.3.6. Tanrı üzerine Düşünmek	302
8.3.7. Hıristiyanî İmandan Akla Yol Bulamama: Ontolojik Delil Açmazı	304
8.4. Abelardus	305
8.4.1. Abelardus'un Tümeleler Tartışmasındaki Yeri	306
8.4.2. Albertus Magnus	307
8.4.3. Felsefi Bir İlim Olarak Yapılandırılmak İstenen Etik	309

8.5. Aquina'lı Thomas	314
8.5.1. Aquina'lı Thomas'ta Teoloji-Felsefe İlişkisi	317
8.6. 13. Yüzyıl Latin Ortaçağda Aristocu Akıl ve İbn Rüşd	321
8.6.1. Latin İbn Rüşdcülüğü	324
8.6.2. Barabant'lı Siger ve Aklın Birliği Meselesi	325
8.7. John Duns Scotus	329
8.8. Ocham'lı William (Guillaume)	331
8.8.1. Ockham'ın Tanrı ve Varlık Anlayışı	331
Yararlanılan Kaynaklar	335

Bölüm 9
ORTAÇAĞ İLE YENİÇAĞ ARASINDAKİ GEÇİŞ DÖNEMİ:
RÖNESANS FELSEFESİ **343**

9.1. Genel Özellikleri	344
9.2. Rönesans Döneminin Belli Başlı Akımları	349
9.2.1. Felsefi Akımlar	350
9.2.1.1. Michel De Montaigne (1533-1592)	352
9.2.2. Hümanizm	354
9.2.2.1 Francesco Petrarca (1304-1374)	355
9.2.2.2. Desiderius Erasmus (1465-1536)	356
9.2.3. Reform	356
9.2.3.1. Martin Luther (1483-1576)	357
9.3. Rönesans Döneminin Bilim Anlayışı	358
9.3.1. Nicolaus Copernicus (1473-1543)	359
9.3.2. Giordano Bruno(1548-1600)	360
9.3.3. Johannes Kepler (1571-1630)	360
9.3.4. Galileo Galilei(1564-1642)	361
9.4. Rönesans Döneminin Siyaset Anlayışları	362
9.4.1. Niccolo Machiavelli (1469-1527)	362
9.4.2. Jean Bodin (1530-1597)	363
9.4.3. Hugo Grotius (1583-1645)	364
9.5. Rönesans Döneminin İdeal Devlet Tasarımları: Ütopyacılık	365
9.5.1. Thomas More (1478-1535)	366
9.5.2. Tommaso Campanella (1568-1639)	367
9.5.3. Francis Bacon (1561-1626)	368
9.6. Rönesans'ın Genel Değerlendirmesi	369
Yararlanılan Kaynaklar	370

Bölüm 10
17. YÜZYIL FELSEFESİ

373

10.1. 17. Yüzyıl Felsefesinin Genel Özellikleri	374
10.2. Francis Bacon	375
10.3. Descartes	381
10.4. Thomas Hobbes	389
10.5. Pascal	396
10.6. Spinoza	398
10.7. Leibniz	405
Yararlanılan Kaynaklar	415

Bölüm 11
18. YÜZYIL FELSEFESİ: AYDINLANMA FELSEFESİ

417

11.1 Aydınlanma Felsefesi ve İngiliz Aydınlanmacıları	418
11.2 Aydınlanmanın Sosyal, Siyasi ve Entelektüel Etkileri	422
11.3. İngiliz Aydınlanmacıları	430
11.3.1. John Locke (1632-1704)	430
11.3.2. George Berkeley (1685-1753)	435
11.3.3. David Hume (1711-1776)	438
Yararlanılan Kaynaklar	442

Bölüm 12
KANT VE ALMAN İDEALİZMİ

445

12.1. Kant	446
12.1.1. Birinci Kritik: Saf Aklın Eleştirisi	448
12.1.1.1. Transandantal Estetik	451
12.1.1.2. Transandantal Analitik	453
12.1.1.3. Transandantal Diyalektik	456
12.1.2. İkinci Kritik: Pratik Aklın Eleştirisi	459
12.1.3. Üçüncü Kritik: Yargı Gücünün Eleştirisi	462
12.1.4. “Aydınlanma Nedir?” Makalesi ve Fakültelerin Çatışması	464
12.2. Alman İdealizmi	467
12.2.1. Fichte	468
12.2.1.1. Fichte’nin Felsefi Görüşlerinin Temel Öğeleri	469
12.2.1.2. Eylem olarak “Mutlak Ben”	470

12.2.1.3. Ben ve Ben Olmayan	470
12.2.1.4. Ahlak Felsefesi	472
12.2.1.5. Hukuk ve Siyaset Felsefesi	472
12.2.1.6. Din Felsefesi	474
12.2.2. Schelling	475
12.2.2.1. Doğa Felsefesi	476
12.2.2.2. Felsefenin İlk İlkesi Olarak Ben	477
12.2.2.3. Transandantal İdealizm	478
12.2.2.4. Sanat Felsefesi	479
12.2.2.5. Mitoloji ve Vahiy Felsefesi	480
12.2.2.6. Negatif ve Pozitif Felsefe	481
12.2.3. Hegel	482
12.2.3.1. Mantık Felsefesi	483
12.2.3.2. Doğa Felsefesi	486
12.2.3.3. Tin Felsefesi	484
Yararlanılan Kaynaklar	494

Bölüm 13

19. YÜZYIL FELSEFESİ

497

13.1. Genel Özellikler	498
13.2. Siyasi İdeolojiler Çağı	499
13.3. Jeremy Bentham (1748-1832)	501
13.4. Ludwig Andreas Feuerbach	504
13.5. Auguste Comte (1798-1857)	507
13.6. John Stuart Mill (1806-1873)	510
13.6.1. Mantık ve Bilgi Teorisi	511
13.6.2. Ahlak Felsefesi	512
13.6.3. Sosyoloji, İktisat ve Politika Düşüncesi	514
13.7. Soren Kierkegaard (1813-1855)	516
13.8. Karl Marx (1813-1883) & Friedrich Engels (1820-1895)	519
13.8.1. Toplum Felsefesi	524
13.8.2. Yabancılaşma	525
13.9. William James (1842-1910)	527
13.9.1. Din Felsefesi	528
13.10. Friedrich Nietzsche (1844-1900)	529
13.10.1. İnsan	531
13.10.2. Estetik Felsefesi	532
13.10.3. Din Felsefesi	533
13.10.4. Ahlak Felsefesi	534

13.11. John Dewey (1859-1952)	535
13.12. Charles S. Peirce (1839-1914)	538
13.12.1. Mantık	539
13.12.2. Epistemoloji	539
13.12.3. Metafizik	540
13.13. Herbert Spencer (1820-1903)	541
Yararlanılan Kaynaklar	545

Bölüm 14

ÇAĞDAŞ FELSEFE

547

14.1. 20. Yüzyıl Felsefesinin Genel Özellikleri	548
14.2. Alfred North Whitehead (1861-1947)	550
14.3. Ludwig Wittgenstein (1889-1951)	556
14.4. Martin Heidegger (1889-1976)	567
14.5. Karl Raimund Popper (1902-1994)	576
14.6. Albert Camus (1913-1960)	582
Yararlanılan Kaynaklar	592

Bölüm 15

ÇAĞDAŞ FELSEFEDE ANA AKIMLAR

595

15.1. Pozitivizm	597
15.2. Analitik Felsefe	601
15.3. Fenomenoloji	610
15.4. Varoluşçuluk	619
15.5. Pragmatizm	624
15.6. Postmodern Yaklaşımlar	627
Yararlanılan Kaynaklar	635